

ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ AZƏRBAYCAN TARİXİ FƏNNİNİN TƏDRİSİNDƏ ŞAĞİRDŁƏRDƏ VƏTƏNPƏRVƏRLİK TƏRBIYƏSİNİN FORMALAŞDIRILMASI

Təranə Murad qızı İsayeva
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
taranaaisayeva@mail.ru

"Qarabağ Azərbaycandır!"
İlham Əliyev

Açar sözlər: *Qarabağ Azərbaycandır, tarix dərsi, mənəvi tərbiyə, vətənpərvərlik*

Şagirdlərdə mənəvi tərbiyənin formalaşdırılmasında tarix fənninin xüsusi rolu vardır. Tarixi faktlar şagirdlərə güclü, emosional təsir göstərir və onlar dərk edildikcə bu təsir daha da artır və onlarda hadisələrə öz münasibətlərini bildirmək bacarığı formalaşdırılır. Şagirdlər təhsil illərində tarixi materialların əsasında dövlət, vətən, vətənpərvərlik, ləyaqət, namus, vicdan, mərdlik, dosta məhəbət, düşmənə nifrət və s. anlayışları mənimsəyirlər. Hazırda şagirdlər rəşadətli ordumuzun düşməndən azad etdikləri ərazilərdə bayrağımızın sancılması, onun yüksəklərə qaldırılmasından qurur hissi keçirərək mənəvi, estetik zövq alırlar. Onlar bayraqlara sarılıb Qarabaq bizimdir, bizim olacaq! Qarabağ Azərbaycandır! deyə küçələrdə qışqıra-qışqıra gedərək müzəffər ordumuzun rəşadətlərindən fəxr edirlər. Bu onlarda ruh yüksəkliyi və vətənpərvərlik və hisslərini formalaşdırır.

ФОРМИРОВАНИЕ ПАТРИОТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ УЧАЩИХСЯ, В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ В ПРЕПОДАВАНИИ ИСТОРИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Тарана Исаева

Ключевые слова: *Карабах- это Азербайджан, урок истории, нравственное воспитание, патриотизм*

Урок истории играет особую роль в формировании нравственного воспитания учащихся. В течение учебных лет ученики узнают о государстве, любви, ненависти к врагу и др. В данный момент ученики

получают нравственное наслаждение от того, что наша храбрая армия с гордостью поднимает наш флаг на освобожденных территориях Азербайджана от оккупации врага. Окутываясь во флаг Азербайджана, крича на улицах - "Карабах - наш, он будет нашим! Карабах - это Азербайджан!" ученики гордятся храбростью нашей победоносной армии.

Isaeva Tarana

Key words: *Karabakh is Azerbaijan, history lesson, moral education, patriotism*

FORMATION OF PATRIOTIC EDUCATION OF STUDENTS IN SECONDARY SCHOOLS IN TEACHING THE HISTORY OF AZERBAIJAN

The history lesson plays a special role in shaping the moral education of students. During the academic years, students learn about the state, During the academic years, students learn about the state, homeland, patriotism, dignity, honor, conscience, courage, friendly love, hatred of the enemy, etc. At the moment, students get moral pleasure from the fact that our brave army proudly raises our flag in the liberated territories of Azerbaijan from the occupation of the enemy. Shrouding in the flag of Azerbaijan, shouting in the streets - "Karabakh is ours, it will be ours!" Karabakh is Azerbaijan!" the students take pride in the bravery of our victorious army.

Bu gün təhsil müəssisələrində şagirdlərdə mənəvi tərbiyənin formalaşdırılması şəxsiyyətin hərtərəfli və məqsədyönlü inkişafına istiqamət verir. Şagirdlərdə mənəvi tərbiyənin formalaşdırılmasında tarix fənninin xüsusi rolu vardır. Mənəvi tərbiyənin formalaşdırılmasında müəllimin başlıca vəzifəsi tarix dərsliklərinin mətnlərində verilmiş tərbiyəvi təsiri gücləndirən fakt və hadisələri, ifadələri seçib inandırıcı, emosional formada şagirdlərə çatdırın. Tarixi faktlar şagirdlərə güclü, emosional təsir göstərir və onlar dərk edildikcə bu təsir daha da artır və şagirdlərdə hadisələrə öz münasibətlərini bildirmək bacarığı formalaşdırılır.

Tarix dərsi mənəvi tərbiyənin tərkib hissələrindən biri olan əməyə və əmək adamlarına hörmət hissi, xalqın əmək əhəmələrinin öyrənilməsi, əmək mədəniyyəti və bu kimi anlayışların mahiyyətinin açılmasına imkan yaradır. Məsələn, Azərbaycan tarixi 7 sinif dərsliyində şagirdlər "Azərbaycan erkən orta

əsrlərdə" bölməsində "Feodal münasibətlərinin inkişafı" mövzusunda VI əsrin ortalarında Sasani şahları Azərbaycanın Xəzərsahili bölgələrində möhkəmlənmək, şimaldan türk xalqlarının axınının qarşısını almaq üçün Böyük Qafqaz dağlarının zirvələrindən Xəzər dənizin içərilərindən çəkilən və günümüzdə qədər qalan öz əzəməti ilə insanları heyran edən möhtəşəm Dərbənd səddi və Dəmir qapı, Dərbənd qalasının yaradılması haqqında biliklər əldə etməklə yanaşı, onlarda həm də anlayışlar formalaşır [1, s.9]. Daha sonra şagirdlər Dərbənd səddinin möhtəşəmliyi, və ya ona sərf olunan əmək haqqı, səddin tikilməsinin səbəbi, tarixi ilə tanış olduqda, bu işdə əməyin nə qədər böyük rolu olduğunu görürlər.

Mənəvi tərbiyə özündə dəyərli hisləri formalaşdıran geniş anlayışdır. Bu geniş anlayış bəşər tarixində insanın yarandığı vaxtdan günümüzdək cəmiyyətin bütün sahələrində yaranmış, yaratmış, formalaşmış və inkişaf etmişdir. Tarixi oxuduqca şagirdlər dərk edirlər ki, ictimai-iqtisadi formasiyanın biri-birini əvəz etməsi əmək sayəsində həyata keçmişdir. Müəllim şagirdlərə əməyin şərəfli, zəhmət yolu, alın təri, xəşbətliyə aparan yol olduğunu göstərərək, Qarabağ müharibəsində torpaqları düşməndən azad etmək üçün müzəffər ordumuzun Vətən uğrunda nə qədər böyük əmək sərf etdiyini şərh etməklə, əməyin əvəzedilməz rolunu izah edir. Mənəvi tərbiyənin tərkib hissəsi olan milli şüur millətin varlığı, özünəməxsusluğu, milli özünüdərk və özünütəsdiqin, milli ləyaqətin və ümumbəşəri dəyərlərin məcmusudur. Şagirdlər təhsil illərində tarixi materialların əsasında dövlət, vətən, vətənpərvərlik, ləyaqət, namus, vicdan, mərdlik, dost məhəbət, düşməne nifrət və s. anlayışları mənimsəyirlər. Məktəbdə və dərsləndənər tədbirlərdə milli şüurun formalaşmasında xalq bayramlarının, tarixi günlərin təntənəli qeyd olunmasının böyük tərbiyəvi əhəmiyyəti vardır. Bu şagirdlərin mənəvi aləminə müsbət təsir göstərməklə yanaşı, onlarda milli mənlilik şüurunun təşəkkülünə səbəb olur. Şagirdlər həm tarix təlimi prosesində, həm də sinifləndənər tədbirlərdə milli vətənpərvərliyə dair biliklər əldə edirlər.

Məsələn, XI sinif Azərbaycan tarixi dərslində verilmiş "Azərbaycan II Dünya müharibəsi ərəfəsində" adlı mövzu 1941-ci ilin qışında Moskva ətrafında aparılan döyülər və alman faist ordusunun burada darmadağın edilməsi İkinci Dünya müharibəsinin ən böyük hadisələrindən biri idi. Bu qələbə faşist ordusunun məlubedilməzliyi haqqındakı əfsanələrə son qoydu. 1941-ci il Moskva urunda döyüslərdə tank hissə komandiri Həzi Aslanov, polkovnik Yaqub Quliyev, snayperçi Ziba Qəniyeva, təyyarəçi Züleyxa Seyidməmmədova və başqa azərbaycanlılar qəhrəmanlıq göstərmişdilər. Azərbaycanlılar Stalinqrada urunda döyüslərdə də fəal iştirak etmişdilər. Məhz burada göstərdiyi rəşadətə görə tank alayının komandiri Həzi Aslanov birinci dəfə Sovet İttifaqı Qəhrəmanı adı ilə təltif edilmişdi [2, s.131].

Müəllim şagirdləri "Bakı nefti SSRİ-ni müdafiə etməyə və düşmən üzərində tezliklə qələbə çalmağa tam kifayət edirdi" cümləsi ilə marşal G. Jukovun yazısından bir sənədlə tanış edir və Böyük Vətən müharibəsində Azərbaycanın iki cəbhədə iştirakını həm də qələbə çalmasında misilsiz polunu göstərir [2,s.135]. Bu mövzular şagirdlərin mənəvi tərbiyəsini formalaşdırır. XI sinif Azərbaycan tarixi dərslində verilmiş "Ermənistan Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsi müasir mərhələdə: Birinci Qarabağ müharibəsi" mövzusu keçirilərkən müəllim izah edir ki ermənilər əvvəl sovet, sonra Rusiya hərbi qüvvələrinin köməyindən istifadə edərək azərbaycanlıları bu ərazilərdən sıxışdırılmışlar. 1992-1993 cü illərdən başlayaraq düşmən torpaqlarımızın 20% ərazisini Dağlıq Qarabağ da daxil işğal etdilər. Onlar işğal etdikləri ərazilərdə dinc əhaliyə amansız divan tuturdular. Düşmən XX əsrin əvvəlində 1918- ci il 31 mart, əsrin sonunda 1992 ci il 26 fevralda Xocalıda soyqırım törətdi. Bu mövzuda müəllim şagirdlərə BMT Təhlükəsizlik Şurasının Dağlıq Qarabağ münaqişəsi ilə bağlı müvafiq qətnamələrinin yerinə yetirilməməsinin nə ilə bağlı olduğunu, atəşkəsin imzalanmasının Azərbaycan Respublikası üçün müsbət tərəfini izah edir [2,s.170].

"Qətiyyətin nümayişi" mövzusunda şagirdlər torpaqlarımızı düşmənlərdən azad etmək uğrunda vuruşan, canlarından keçən qəhrəmanlarımızdan Mübariz İbrahimov haqqında biliklər əldə edirlər. Onlara bildirilir ki, 2010-cu ilin iyun ayında gizir Mübariz İbrahimov təkbaşına ermənilərlə döyüşə girmiş və çoxlu sayda düşməni məhv edə bilmişdir. "...Vətənin dar günündə artıq ürəyim dözmür. Allaha xatir bunu etməliyəm. Ən azından, ürəyim sərinclik tapar. Şəhid olanadək bu şərəfsizlərin üzərinə gedəcəyəm. Şəhid olsam, ağlamayın. Əksinə, sevinin ki, o mərtəbəyə yüksəldim..." Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı Mübariz İbrahimovun valideynlərinə son məktubundan sitat gətirilir. Müəllim şagirdlərə Mübariz İbrahimovun Vətən uğrunda belə canından keçməyə hazır olduğunu göstərir [2,s.199].

2016-cı ilin aprel döyüşlərində Vətən uğrunda həlak olmuş Azərbaycanın milli qəhrəmanları Şükür Həmidov, Murad Mirzəyev, Samid İmanovu göstərmək olar. Döyüşlər nəticəsində, ümumi olaraq, 11000 hektarlıq ərazi işğaldan azad edilmişdir. Aprel döyüşçülərinin şücaəti haqqında gənclərdə Vətən, Azərbaycan naminə vətənpərvərlik hislərinin formalaşdırmaq ən vacib vəzifə olmalıdır.

"Vətənim, torpağım üçün hər zaman canımdan, qanımdan keçməyə hazırım. Həmişə arzu eləmişəm ki, şəhid olum, Azərbaycan Respublikasının üçrəngli, ay-ulduzlu bayrağına bükülüm". Müəllim Lələ-təpə uğrunda gedən döyüşlər zamanı şəhid olmuş Pəncəli Teymurovun öz toyunda etdiyi çıxışından misal gətirərək şagirdlərdə vətənpərvərlik hisslərini formalaşdırır [2,s.201].

Hazırda 27 sentyabr 2020 ci il tarixdən başlayaraq dəfələrlə düşmən atəşkəsi pozmuş və digər ərazilərimizi işğal etmək niyyətində olduqlarını

bildirmişdir. Şanlı ordumuzun misilsiz səyi nəticəsində düşmənin hücumlarının qarşısı alınmış, döyüşçülərimiz işğal olunmuş Dağlıq Qarabağ ərazisini azad etmək uğrunda mübarizə apararaq düşməni geri çəkilməyə məcbur etmişlər. Düşmən bu dəfə də bölgədəki dinc əhalini ballistik raketlərlə vuraraq, evləri dağıtmış və dinc sakinləri qətlə yetirmişdir. Xüsusilə, Azərbaycanın ikinci böyük şəhəri Gəncəyə iki dəfə Bərdəyə, Tərtərə atılan Smerç uzaqmənzilli raketlərlə yaşayış binaları vurulmuş, nəticədə evlər dağıdılmış, insanlar dağıntılar altında qalaraq, həlak olmuşlar. Ermənistan Azərbaycanda Xocalı hadisəsini Cəncədə, Bərdədə təkrarlamışdır. Azərbaycan ordusunun döyüş meydanındakı rəşadətini, gücünü, bacarığını, qələbələrini gören şagirdlərimiz, gənclərimiz, hadisələrin canlı şahidi oldular. Onlar Vətən uğrunda vuruşan, canından keçən ordumuzla fəxr edir, vətənin daim keşiyində durmağın vacibliyini dərk edirlər. Şagirdlər rəşadətli ordumuzun düşməndən azad etdikləri ərazilərdə bayrağımızın sancılması, onun yüksəklərə qaldırılmasından qurur hissi keçirərək, mənəvi, estetik zövq alırlar.

Ali Baş Komandan İlham Əliyevin: "Azərbaycan ordusu dünyanın ən güclü orduları sırasındadır", "Qarabağ bizimdir, bizim olacaq!", "Qarabağ Azərbaycandır!" çıxışlarından ruhlanaraq xalqımız, xüsusən də, şagirdlərimiz bayraqlara sarılıb, küçələrdə qışqıra-qışqıra "Qarabağ Azərbaycandır!" deyə gedərək müzəffər ordumuzun qələbələri ilə fəxr edirlər. Bu onlarda vətənpərvərlik, ruh yüksəkliyi, milli şüur, milli ləyaqət hislərini formalaşdırır.

Şagirdlərdə tarixi materialların mənimsənilməsində mətndən əlavə, müəllimin şifahi şərhə mühüm rol oynayır. Müəllim tarixi hadisələrin təfərrüatını emosionallıqla, izahlı-təsvirlə başa saldıqda, şagirdlərdə təsəvvürlər formalaşır. Bu gün Vətən uğrunda gedən müharibənin izləyiciləri olan şagirdlər baş verən hadisələrin sanki canlı iştirakçılarına çevrilmişlər.

Məsələn, 7 sinif Azərbaycan tarixi dərslərində şagirdlər "Xudafərin körpüsünün birləşdirdiyi iki Azərbaycan dövləti" mövzusunda verilmiş mətn ilə tanış olurlar. Müəllim mətndə verilmiş XI (1027) əsrdə hərbi məqsədlə Araz çayı üzərində inşa olunmuş Xudafərin körpüsünün Şəddad İbn Məhəmməd tərəfindən salındığını və körpünün iqtisadi-mədəni əlaqələrin inkişafında əhəmiyyətli rolu olduğunu izah edir. Dərslərdə Xudafərin körpüsünün Cəbrayıl rayonundan illüstrasiyası verilmiş, hətta düşmən tapdağı altında olduğu da qeyd edilmişdir [1,s.51]. Hazırda həmin ərazilər düşməndən azad edilmiş və bu ərazilərdə Azərbaycan bayrağı dalğalanır.

Şagirdlər tariximizdən bilirlər ki, "Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz". Təlim prosesində onlar maddi və mənəvi abidələrimizin tarixini öyrənməklə yanaşı xalqımızın tarixinin, incəsənətinin qədimliyinə inanır, ulu babaları ilə fəxr edir, onlarda milli özünəqayıdış hissləri güclənir. Təhsil alan yeniyetmələrimiz bəşəriyyətin maddi və mənəvi mədəniyyət sahəsindəki nailiyyətləri ilə tanış olarkən xüsusi estetik zövq alırlar. Bu materialları mənimsə

səməklə şagirdlərdə əxlaqi saflıq, ecazkar sənətkarlığa məhəbbət, gözəlliyə rəğbət kimi keyfiyyətlər təşəkkül tapır. Bu gün ön cəbhədə vuruşan gənclərimiz, təhsil aldıkları müddətdə onların elmi dünyagörüşü, mənəvi tərbiyəsi, siyasi mədəniyyəti formalaşır.

Vaxtilə şagirdlərimiz, tələbələrimiz və hazırda ön cəbhədə Vətən üçün canlarından keçən əsgərlərimiz qələbə uğrunda tarix yazırlar və biz onlarla fəxr edirik.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan tarixi, 7-ci sinif dərslik Bakı: 2018.
2. Azərbaycan tarixi, 11-ci sinif dərslik Bakı: 2018.
3. Cəbrayilov İ. Tarixin tədrisi metodikası, Bakı: 2006.
4. Qasımova A. Yeniyetmələrin tarixi şəxsiyyətlərin nümunəsində tərbiyə edilməsi, Bakı: 2006.